

A vidék infrastruktúrája

Csatári Bálint

I. Bevezetés:

Az integrált vidékfejlesztés szempontjából az infrastruktúrát a lehető „legtágabban” szükséges értelmezni és figyelembe venni. Maga a latin eredetű **infrastruktúra** szó alépítményt, alapszerkezetet jelent, „ami a társadalmi-gazdasági újratermelés háttérét biztosítja”¹ – általában. A műszaki (vagy termelői) infrastruktúra elsősorban a közlekedést, a vezetékes ellátó-hálózatokat, a távközlést foglalja magában, a humán (vagy szociális) infrastruktúra a lakásállományt, az oktatási és kulturális intézményeket, általában a vidék szempontjából alapvetően fontos lokális ellátórendszereket.

I.1. Helyzetkép – kritikus problémák

A magyar vidék infrastrukturális ellátottsága – az egész országhoz hasonlóan – közepes vagy gyenge, s annak relatív színvonalkülönbségei már csaknem négy évtizede növekednek!².

A rendszerváltozás után a vidéki (falusi, kisvárosi) települési önkormányzatok nagyon gyorsan és nagy odaadással láttak neki lokális infrastruktúrájuk felzárkóztatásához, az európai vidékies átlagokhoz mérhető hiányok pótlásához, az elmaradottságuk mérsékléséhez. Ugyanakkor ezt a folyamatot alig követte a gazdaság és a lokális vagy térségi eltartó-képesség számottevő javulása, ezért a lokális infrastruktúra fenntartása, működtetése (pl. a csatornahálózatok, a kis hulladéklerakók, kistelepülések tömegközlekedése, közösségi intézmények, stb.) egyre nyomasztóbb – s saját erőből szinte megoldhatatlan – teher és feladat a vidék számára.

Általában elmondható, hogy a vidékies térségek gazdasági, jövedelmi szintje, s az ebből származtatható „eltartó-képessége” valamint az infrastruktúra tényezőkből levezethető „ellátó-képessége” között az egyensúly megbomlott, s ez számos új konfliktus forrása. A szegényedő falusiak, kisvárosiak például nem tudják fizetni a csatornadíjat.

Súlyos probléma, hogy az általánosan jellemző és „igyekvő” vidéki települési és térségi szintű infrastruktúra-felzárkózást alig követte a gazdaság élénkülése.

A legkritikusabb probléma talán a falu-város kapcsolatok gyenge színvonala. Az elérhetőség (közlekedési, információs, szolgáltatási, stb.) nálunk is a vidék legfőbb infrastrukturális kihívását jelenti, mint ez a fontos kulcs-probléma kb. három évtizede a fejlett országokban is jellemző volt.

Közben 10 év alatt (1990-2001) a vasút utazói 50 millióval, a helyközi és távolsági autóbussz utasok száma 120 millió fővel csökkentek (az utaskilométer csökkenés 3,8 ill. 1,5 millió út-km)³. Nagyon gyenge, sőt romló minőségű és áteresztő-képességű a vidéki közúthálózat, kevés a városokat elkerülő út. (Ma szinte minden erőforrást az autópályák

¹ Abonyiné Palotás Jolán 2003: Infrastruktúra.

² Ehrlich Éva 2001: A magyar infrastruktúra,

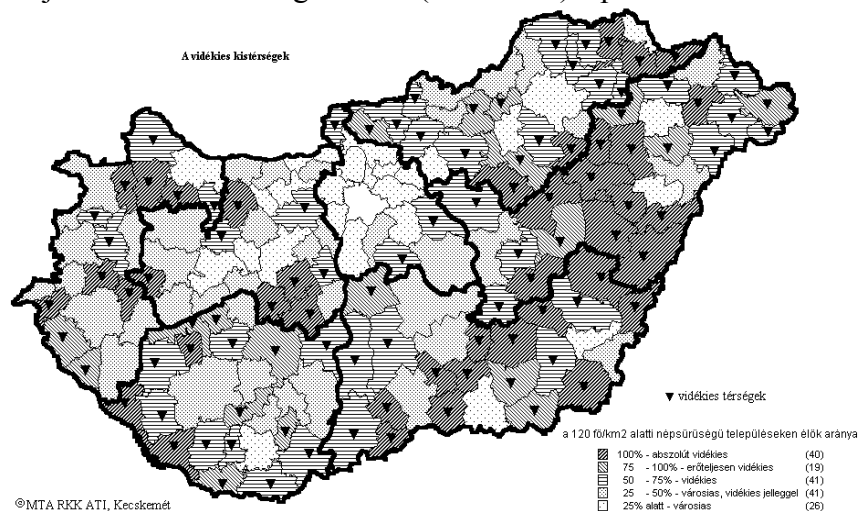
³ Saslics Elemér 2002: A menetrend szerinti tömegközlekedés helyzete Magyarországon az EU csatlakozás küszöbén.

építésére fordítanak, de azoknak sem tervezik meg az externált terület- és vidékfejlesztési hatását.)

A humán infrastruktúra általános állapota, ha lehet, még elkeserítőbb és helyzete még ellentmondásosabb. A humán vagy más szóval a társadalmi tőke értéke vidéken is erőteljesen devalválódott. A vidéki értelmiség jelentős hányada ma már városokból „jár ki” falura dolgozni. A falusi közösségek felbomlása, a népesség általános eloregedése, az iskolák és kulturális intézmények elavulása, megszűnése a vidék humán szolgáltató infrastruktúráját – a sok helyi erőfeszítés ellenére is – az „éppen létezés” állapotában tartja.

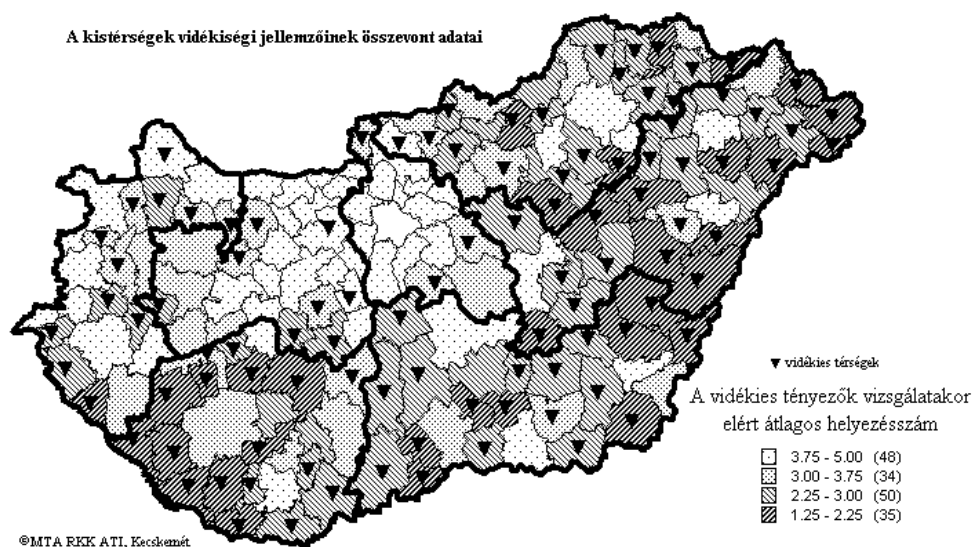
Nagyon kevés az ún. mobil szolgáltatás, bár alacsony a fizetőképes kereslet is.

Ugyanakkor a magyar vidéki térségek fentebb sorolt súlyos infrastrukturális elmaradottsága korántsem teljesen általános jelenség, jelentősek a regionális differenciák. A tanyás és aprófalvas vidéki kistérségekben, a népsűrűség koncentrációjával meghatározható abszolút vagy erőteljesen vidékies térségeinkben (lásd ábrák) e problémák is halmozódnak.

Ezért szükséges a tervezett vidékfejlesztési beavatkozásoknak, az infrastrukturális felzárkóztatásnak is sokkal céltudatosabbnak, a térségek és települések igényeihez jobban igazodónak lennie, ami igazán egy érdemi regionális decentralizáció döntési és forrásallokáció esetén képzelhető el.

A vidékies térségeink gazdasági, infrastrukturális és társadalmi problémáinak halmozódása – a külső és belső perifériákon –, a Dél-Dunántúlon, a már több évtizede létező Balassagyarmat – Battonya vonaltól keletre a legsúlyosabb.

A vidék relatív infrastrukturális elmaradottsága egy ideig akár „kvázi előny” is lehet, ha a tájat, környezetet fenntartható módon megőrzi a jövő nemzedéke számára.

Hazánkban – megítélésünk szerint – talán most jött el az a sajátos fordulópont, amikor tudatosan és távlatosan kell ezeket a vidéki adottságokat és lehetőségeket az ott élők és az oda látogatók számára fenntartható módon fejleszteni.

I.2. Vízión

A vidékfejlesztés – az egész magyar (sőt az európai) társadalom által támogatott – hosszú és türelmes tervezési, szervezési munkát, valamint ezekre építően, összehangolt, integrált gazdasági, társadalmi, települési, térségi fejlesztést igénylő feladat.

Az Európai Unió „általános vidék-víziója” a 2007-13 közötti tervezési és finanszírozási periódusra, hogy „egyesíteni” kívánja a korábbi Európai Mezőgazdasági Alap és a vidékfejlesztés forrásait. Ezen új fejlesztési tevékenység fő prioritásai egyfelől a mező- és erdőgazdaság versenyképességét, másfelől környezetfejlesztést és a jó földhasznosítást, harmadrészt a vidéki élet minőségének javítását, a vidéki gazdasági tevékenységek diverzifikációját bátorítja. Mindhárom fő cél tekintetében hazánkban is alapvetően fejlesztési feltétel-tényező az infrastruktúra csaknem minden ágazata.

A magyar vidék talán legfőbb problémája, hogy nem haladt tervezetten végig azokon a „fejlődési stációkon”, amelyek szerint most teljes értékűen meg tudná valósítani a fentebb sorolt új európai vidékfejlesztési víziókat. Ezek az állomások: 1. közös és a vidék érdekében is erőteljesen dotált agrárpolitika, 2. a vidéki infrastruktúra tudatos, felzárkóztató fejlesztése, az elérhetőség javítása 3. a vidék természeti-környezeti-táji értékeinek felértékelődése 4. fenntartható vidékfejlesztés, s közösségek rehabilitációja, a város-falu kapcsolatok javítása. E lépések során folyamatosan hangsúlyozták a vidéki terekre irányuló fejlesztési filozófiák **morális** (jogi, „egyenlőségi”), **társadalmi** (közösségi, önbecsülési) és **materiális** (víz, élelem, védelem, biztonság) aspektusait.

A magyar vidék fejlesztésében – lehetőség szerint – hasonló tudatossággal, illetve valamelyest „felgyorsítva” lehetne/kellene végighaladni e stációkon. A második pontban szereplő „infrastrukturális felzárkóztatás” szükséges, de nem elégséges feltétel a jövő vidékfejlesztéséhez. Legyen ez az új magyar vidékfejlesztés

- **„integrált”**, sikeres tárcaközi megoldásokra építő,
- **„fenntartható”**, a természet, a környezet erőforrásait megőrző,
- **„finom és biztonságos hazai élelmet adó”**, mind a korszerű, piacképes, mind az ökoszociális agrártermelés oldaláról,
- **„térségi összefogásra építő”**, s a város-falu kapcsolatok révén kistérségi szinten jó elérhetőséget, és megélhetést biztosító,
- s **„emberközpontú, szelíd, barátságos”**, amilyen a vidék valójában, s amilyen vidékre vágyunk az ott élők, vagy az oda látogatók.

II. Célok, teendők, eszközök

Az integrált magyar vidékfejlesztésnek meghatározott stratégiai fejlesztési céljait, irányait megfelelően előkészített nagy programok révén kellene beilleszteni, mind

- az új Országos Területfejlesztési Konceptióba, szükségképpen közelítve a terület- és vidékfejlesztés feladatait, meghatározva a vidékies típusú fejlesztések célterületeit is,

- a készülő Európa terv (NFT II.) agrár illetve vidékfejlesztési operatív programjai közé,
- a remélhetően érdemben újjászülető regionális operatív programok közé,
- illetve az új tervidőszakra készülő Nemzeti Vidékfejlesztési Terv – általában választási lehetőségeket adó, de magyar tartalommal kitöltendő – új, európai vidékfejlesztés tervi keretei közé.

Nagyon fontos, hogy a vidék társadalmi kohéziója javuljon, s a magyar vidékek felé rendre megnyilvánuljon az egész társadalom értékalapon álló szolidaritása is.

Ennek a szűkebb, az infrastruktúrára vonatkozó teendői lehetnek:

1. A vidéki térségi szintű közúti (tömegközlekedési) elérhetőség jobbítása, a vasúti megtartása, fejlesztése, a város – falu kapcsolatok javításához, kiteljesítéshez szükséges hálózati infrastrukturális elemek (akár külön kedvezményekkel vagy dotációval biztosított) fejlesztése (pl. mobil szolgáltatások, minibusz-hálózatok, Internet és intranet)
2. Az épülő autópálya hálózatra „rácsatlakozó” vidéki úthálózat-rekonstrukció és mezőgazdasági útépités.
3. Az vidéki társadalom teherbíró képességét is figyelembe vevő környezeti infrastruktúra fejlesztés (2015-ig minden 2000 főnél népesebb települést csatornázni kell, de a többi esetben is megoldást kell találni a szennyvízkezelésre).
4. Gondos és alapos területi mérlegelések, helyi társadalmi egyeztetések után újra és legalább az önkormányzati törvény szintjén pontosítani szükséges a minimális lokális humán infrastruktúra ellátások (oktatás, egészségügy, szociális ellátás) körét, s a vidékeken – az egész társadalom szolidaritására is építve – azokat lehetőség szerint fenn kell tartani, vagy gyors és kényelmes elérhetőségüket biztosítani.
5. A vidék humán infrastruktúrája megtartásának illetve fejlesztésében alapvető szerepet kell kapnia a még ott lévő, de még inkább az oda visszatérő értelmiségnek. Közvetlen és közvetett támogatási eszközrendszerrel is segíteni kellene, hogy minden kistérségben 4-5 fős, önállóan is élet- és működőképes, az állam és az önkormányzatok által is támogatott, de sem nem állami, sem nem önkormányzati, ugyanakkor professzionálisan működőképes, többszakmás fejlesztő-szervező-tanácsadó-menzser szervezetek jöjjenek létre.
6. A vidéki közösségek talán még sok helyen lehetséges rehabilitációja feltétele lehet a közösségi és teleházak számának növelése, valamint azok „hálózatos” működése.
7. A főváros és nagyobb városok közvetlen szuburbia-vidékei, vagy a kifejezett üdülő-vidékek (Balaton, Dunakanyar) külön kezelendők.

III. Összegző javaslatok

A vidék infrastruktúrájának felzárkóztató fejlesztése bármilyen magyar vidék-jövő alapja. Fontos, hangsúlyozni, hogy ez a remélt változásokhoz csak szükséges, de nem elégséges feltétel.

A magyar vidék mai és jövőbeli gazdasági – társadalmi alapjainak általános gyengesége miatt e felzárkóztató fejlesztéseknek értékalapúaknak és külön is támogatottaknak kell lenniük, mert csak így biztosítható, hogy a jelenleginél nagyobb vidéki terek legyenek képesek fenntartható fejlődésre.